

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

БІРЮК ДМИТРО ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 336.143.232

**РОЗВИТОК ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ
У ФІНАНСОВО-ЦИФРОВОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Ірпінь – 2026

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Державному податковому університеті

Науковий консультант доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України **Онишко Світлана Василівна**, Державний податковий університет, професор кафедри фінансових ринків та технологій.

Опоненти:

доктор економічних наук, професор **Крисоватий Андрій Ігорович**, Західноукраїнський національний університет, завідувач кафедри фінансів ім. С. Ю. Юрія;

доктор економічних наук, професор **Соломатіна Тетяна Василівна**, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, професор кафедри фінансів та банківської справи;

доктор економічних наук, професор **Стеценко Богдан Станіславович**, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, декан факультету фінансів.

Захист відбудеться «18» червня 2026 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 27.855.01 Державного податкового університету за адресою: 08201, м. Ірпінь, вул. Садова, 53.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного податкового університету за адресою: 08201, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31.

Реферат розісланий «14» травня 2026 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Д 27.855.01,
доктор філософії

Наталія ДОБРЯНСЬКА

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах викликів, що кардинально вплинули на стан і майбутні перспективи соціально-економічного розвитку України, суттєво зростає роль фінансової системи. Це обумовлено місцем фінансових відносин у досягненні оптимальності в задоволенні інтересів суспільства та збереженні національної безпеки, що визначає раціональне функціонування фінансової системи, що є важливим детермінантом суспільного благополуччя.

Цей складний процес потребує значних зусиль та ресурсів, першочерговими серед яких постають теоретико-методологічне підґрунтя і відповідна стратегія. Функціональне призначення та тренди функціонування фінансової системи постійно зазнають значних змін під впливом викликів, зумовлених глобальною економічною турбулентністю, нерідко ставлячи під сумнів традиційні постулати руху фінансових відносин, змінюючи парадигму їх розвитку, викликаючи формування нових умов їх трансформації. За їх обмеженості та недостатньої глибини суттєво стримується результативність розв'язання проблем фінансових відносин, які формують сутність і склад фінансової системи, а відтак, і її ефективність.

Дослідження феномену фінансових відносин, їх концептуальні основи були закладені провідними зарубіжними і вітчизняними вченими, такими як: В. Геєць, З. Варналій, В. Зимовець, М. Карлін, В. Корнеєв, І. Луніна, І. Лютий, С. Онишко, В. Опарін, М. Томіліна, В. Федосов, С. Юрій, П. Юхименко, Б. Бабер (B. Barber), Дж. Ейкерлоф (G. Akerlof), Майкл Спенс (M. Spence), Джозеф Стігліц (J. Stiglitz), Дж. Стіглер (G. Stigler), Т. Одеан (T. Odean), В. Фрідман (M. Friedman) та інші.

Поєднання дослідницького і практичного інтересу до пізнання різних аспектів функціонування фінансових відносин, втілених у фінансовій політиці та фінансовій системі, відображене у працях відомих учених, серед яких: Я. Белінська, М. Забаштанський, А. Крисоватий, Л. Лазебник, О. Лактіонова, Д. Ніжний, О. Олійник, Т. Паєнтко, Т. Соломатіна, Б. Стеценко, С. Букс (S. Brooks); Д. Габор (D. Gabor); А. Георжі (A. George), Дж. Гінарліс (J. Ginarlis), П. Гомбер (P. Gomber), П. Пушманн (P. Puschmann), П. Свізі (Paul Sweezy), Й. Дорфляйтнер та ін. (J. Dorfleitner et al.), Н. Ніколетті (Nicoletti), Ж.-А. Кох (J.-A. Koch), М. Зірінг (M. Siering), Г. Магдофф (Harry Magdoff), Дж. Гіршліфер (J. Hirshleifer), Ж. Лаффон (J. Laffont).

Водночас ряд актуальних питань формування і реалізації фінансових відносин в окремих структурах фінансової системи, які власне й формують її значимість як фінансового базису збалансованої динаміки розвитку, не отримали належного висвітлення. Сьогодні поряд з процесами фінансиалізації і цифровізації, які стали драйверами соціально-економічного поступу на світовому і національному рівнях, ситуація ускладнюється низкою нових явищ, що здійснюють вплив на забезпечення стійкості фінансової системи. Зокрема, поза належної уваги залишається висвітлення причинно-наслідкових зв'язків між формуванням фінансової системи та змінами, що відбуваються у фінансово-цифровому просторі під впливом військової агресії росії, та, що не менш

важливо, деглобалізаційних процесів, регіоналізації, протекціонізму, які стрімко набувають обертів у світовому просторі під впливом епідемій та воєн, створюючи серйозні виклики для фінансової стабільності України.

Системного дослідження потребують теоретичні і практичні засади структуризації фінансової системи як єдності її підсистем, зокрема: фіскальної, фінансово-кредитної та фінансового ринку, роль яких очевидна з огляду на забезпечення цілісності цієї системи та формування фінансового базису держави і суб'єктів господарювання як критичних умов безпеки національної економіки. Така єдність, актуалізована причинно-наслідковими зв'язками та підпорядкована спільній меті, здатна реалізувати поточні потреби і майбутні перспективи розвитку на власній фінансовій основі. Однак, сьогодні практично не існує відповідної стратегії та інструментальної бази для реалізації такого завдання. Це загострює необхідність виявлення адаптаційних джерел, здатних нагромадити і реалізувати потенціал зміцнення власної фінансової бази відновлювального і проривного розвитку, використовуючи можливості цифрової трансформації та державні регулятивні механізми.

Актуальність, теоретична й практична необхідність дослідження цих проблем обумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання і структурну побудову.

Зв'язок роботи з програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри публічних фінансів Державного податкового університету «Державні запозичення в системі публічних фінансів» (номер державної реєстрації 0121U109588), у межах якої автором проведено аналіз впливу державного боргу у складі макроекономічного інструментарію на забезпечення стійкості фінансової системи.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних засад формування адаптаційних властивостей фінансових відносин у фінансово-цифровому просторі України та розробка на цій основі практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток фінансової системи.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання наступних завдань:

- ідентифікувати особливості функціонування фінансових відносин у контексті парадигми фінансової цифровізації та формування фінансово-цифрового простору;
- систематизувати теоретико-методологічні підходи до формування і структуризації фінансової системи;
- з'ясувати детермінанти цілісності і стійкості фінансової системи та їх взаємопов'язаність в умовах мінливості фінансово-цифрового простору;
- розкрити зміст, ефекти та проблемність фіскальної підсистеми в реалізації функціонального потенціалу фінансової системи;

- оцінити потенціал бюджетно-податкових інструментів у контексті забезпечення стійкості фінансової системи;
- проаналізувати державний борг у складі макроекономічного інструментарію для забезпечення стійкості фінансової системи;
- аргументувати сутність, функції фінансово-кредитної підсистеми та загальні напрями її трансформації у фінансово-цифровому просторі;
- оцінити процеси трансформації окремих сегментів фінансово-кредитної підсистеми під впливом цифровізації;
- з'ясувати роль фінансово-кредитної підсистеми у забезпеченні процесів інвестування як вирішального джерела нарощування потенціалу фінансової системи;
- ідентифікувати інституційно-просторові дисбаланси фінансового ринку України та їх вплив на його функціональність;
- доповнити методичний інструментарій оцінки причин та наслідків нерівномірного розвитку фінансових інституцій в Україні;
- обґрунтувати напрями активізації ролі фінансового ринку у фінансово-цифровому просторі України на основі суб'єктного підходу;
- обґрунтувати концептуально-структурну модель модернізації фінансової системи у фінансово-цифровому просторі;
- окреслити регуляторний ландшафт розвитку фінансової системи у фінансово-цифровому середовищі;
- визначити шляхи нарощування потенціалу фінансової системи для зміцнення фінансового базису економічного зростання.

Об'єкт дослідження – потенціал фінансової системи.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та практичні засади розвитку фінансової системи у фінансово-цифровому просторі.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи сформуvalи фундаментальні положення теорій фінансів та інформаційної економіки, теоретичний доробок вітчизняних і зарубіжних учених з досліджуваної проблематики. Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання: методи аналізу та синтезу, узагальнення та наукової абстракції – при формуванні понятійно-категоріального апарату; історико-логічний метод, індукції та дедукції, діалектичного і структурно-функціонального підходу – при пізнанні сутності фінансових відносин і фінансової системи та її складових; розрахунково-аналітичні методи вимірювання, аналізу – при дослідженні сучасного стану та оцінці впливу на фінансову систему змін у фінансово-цифровому просторі під дією викликів сучасної реальності; методи моделювання та екстраполяції – при обґрунтуванні моделі модернізації фінансової системи та передумов її практичного втілення.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення, які відображають наукову новизну дослідження полягають у такому:

вперше:

– ґрунтуючись на доктринальних засадах єдності і розмежування сутнісного і змістовного наповнення фінансових відносин, що поєднують теоретичне і практичне осмислення фінансової дійсності, обґрунтовано потребу динамічного врахування нових обставин при формуванні ознак оновленої фінансової парадигми в її розумінні як стану і прориву. Доповнення існуючих викликів, пов'язаних із фінансиалізацією, цифровізацією, військовими наслідками та обумовлених ними явищ, об'єднаних поняттям деглобалізації, засвідчило важливість виокремлення стійкості фінансової системи та рух до її забезпечення на власній основі як її самостійних ознак. Це дозволяє адекватно скоригувати і розширити напрями використання потенціалу фінансових відносин у режимі реального часу та в перспективі, зменшивши вразливість і залежність від зовнішніх потоків капіталу;

– доведена доцільність наукового підходу до розвитку фінансової системи через використання просторових засад і запропоновано концептуальну основу трансформаційних змін у фінансових відносинах на базі єдності фінансового і цифрового просторів. Введено у науковий обіг поняття «фінансово-цифровий простір» та надано його трактування, що визначає взаємозв'язок і взаємодію фінансових відносин у різних формах їх прояву, а також можливість і швидкість будь-яких реформувань таких відносин;

– обґрунтовано важливість структуризації фінансової системи крізь призму її підсистем, які визнано системоутворюючими формами організації фінансових відносин і на цій основі сформульовано інтегроване поняття фінансової системи як цілісного утворення, що охоплює сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних сфер фінансових відносин, які структурно та інституційно впорядковані в окремих підсистемах, забезпечуючи у своєму взаємовпливі виконання фінансами їх суспільної ролі;

– запропоновано науковий підхід до забезпечення розвитку фінансової системи, що ґрунтується на виявленні взаємозв'язку цифровізації з можливостями отримання суб'єктами економіки на цій основі додаткового прибутку та напрямів його подальшого інвестування. Першочергове стимулювання інвестицій у фінтех сектор на засадах синхронного розвитку цифрових технологій сприятиме нарощуванню потенціалу фінансової системи за рахунок розширення можливостей прибуткового інвестування та позитивних змін у фінансово-цифровому просторі;

удосконалено:

– аргументацію щодо формування методологічного базису стратегічного розвитку фінансової системи. На відміну від існуючої практики, обґрунтовано значимість: 1) розробки стратегії цілепокладання за рахунок трактування цілі як явища та як процесу. На основі їх взаємоузгодженості ідентифіковано цілі фінансової політики та фінансової системи як явища і процесу та згенеровані ключові ознаки-орієнтири розвитку фінансової системи, що здатні надати нового формату пошукам балансу між поставленими цілями і потенціалом фінансової системи; 2) доцільності в умовах сучасної реальності обмеження розробки стратегії розвитку фінансової системи її підвидом – стратегією

фінансового забезпечення. Це сприятиме узгодженості між цільовою орієнтацією та визначеністю необхідних фінансових ресурсів як передумови успішного розвитку фінансової системи у форматі її модернізації та мінімізації розривів між передбаченими і отриманими результатами внаслідок змін у фінансово-цифровому просторі;

– інструментарій оцінки можливостей фінансової системи реагувати на стан і зміни фінансово-цифрового простору. Встановлені чинники, здатні впливати на характер і силу цих змін: 1) співвідношення між перевагами і ризиками у процесах фінансиналізації та цифровізації; 2) структурний аспект цифровізації, в складі його технологічного та інформаційного елементів, що тісно пов'язані, проте мають і власну динаміку; 3) оцінка потенціалу фінансово-кредитних установ, визначена за рахунок доповнення переліку факторів їх прибутковості в умовах цифровізації вартісних відносин. Врахування і маневр означеними чинниками дозволяють трансформувати їх вплив на стан і рівень мінливості фінансово-цифрового простору та адаптувати до них фінансові відносини їх суб'єктами;

– механізми забезпечення інновативності фінансової системи в частині: а) фіскальної підсистеми за рахунок запровадження оподаткування віртуальних активів. Здійснені розрахунки щодо зростання доходів бюджету від потенційних надходжень ПДВ, податку на прибуток і податку з обороту за умови оподаткування віртуальних активів, що сприятиме зміцненню внутрішніх фінансових джерел розвитку України; б) стимулювання банківської системи до спрямування коштів в інвестиційні проекти та віртуальні активи, в основі яких отримані оцінки фінансового потенціалу розширення цифрового простору за рахунок банківського капіталу, що дозволить підвищити мультиплікаційний ефект використання фінансово-кредитних коштів;

– наукові підходи до визначення ролі фінансового ринку у вітчизняній фінансовій системі за рахунок встановлення та характеристики процесу функціональної ерозії даного ринку внаслідок існування інституційно-просторових дисбалансів (безальтернативність банківських депозитів в якості каналів акумуляції заощаджень домогосподарств; «витіснення» державними цінними паперами фінансових інструментів приватних емітентів; «закриття» акціонерного капіталу публічними АТ на тлі квазіприсутності іноземних інвесторів; ресурсно-функціональне лідерство банків на тлі загального низького рівня фінансової інклюзії). Це дозволяє розширити горизонт дослідження можливостей розвитку вітчизняної фінансової системи;

дістали подальшого розвитку:

– науково-методичні підходи до забезпечення цілісності фінансової системи за рахунок: 1) визнання взаємодії і координації підсистем фінансової системи її базисом і ресурсом; 2) відносної незалежності цих підсистем; 3) здатності окремих підсистем організовуватися у самостійні системи. Доповнення на цій основі структури фінансової системи фінансово-кредитною підсистемою і фінансовим ринком, а складу фіскальної підсистеми включенням до її макроекономічного інструментарію поряд з бюджетним і податковим

також боргового, на відміну від існуючих підходів, дає змогу повніше ідентифікувати адаптивні джерела забезпечення стійкості фінансової системи та їх коригування в напрямі пріоритетності розвитку на власній фінансовій основі як вимоги сучасності;

– алгоритм трансформації фінансових відносин, що включає: 1) виявлення та оцінку відмінностей у застосуванні бюджетно-податкового і боргового інструментарію у мирний та військові періоди функціонування держави; 2) оновлення підходів до структурування фінансової системи з урахуванням фінансових потоків, які генеруються цифровою економікою; 3) створення механізмів, здатних гнучко реагувати на зміни, що відбулися в розвитку фінансово-економічної системи шляхом посилення регулюючої ролі держави, адаптації до зовнішнього середовища, не втрачаючи орієнтир на концептуально визначені довгострокові цілі; 4) модифікацію практичного використання традиційного інструментарію шляхом екстраполяції його сутнісних характеристик на рівень існуючого мінливого фінансово-цифрового простору, що сприятиме функціональній інтенсифікації фінансової системи;

– концептуальні положення щодо управління розвитком фінансової системи за рахунок: 1) парадигми регтех, яка сприяє вирішенню проблеми складності та не лінійності мережевих зв'язків між фінансовими установами і регуляторами шляхом їх переміщення в площину безперервної взаємодії в реальному часі, що забезпечує паралельність процесів запровадження і виконання регуляторних новацій суб'єктами та об'єктами регулювання, створюючи синергетичний стабілізуючий ефект для вітчизняної фінансової системи; 2) розширення інструментарію фінансово-кредитного забезпечення реального сектору економіки в частині державного гарантування і страхування, що дасть можливість розширити фінансове забезпечення потреб суб'єктів економічної діяльності в умовах обмеженості джерел фінансування; 3) змін у розв'язанні боргової проблеми в частині перенесення акценту на продуктивність використання зовнішніх запозичень шляхом спрямування їх в інвестиційні проекти ІТ сфери та цифровізацію фінансової сфери;

– рекомендації щодо переходу до фінансової екосистеми як закономірного етапу еволюції фінансової системи у фінансово-цифровому просторі на основі використання структурно-функціонального підходу, що дозволило сформувати розуміння цифрових платформ як середовища взаємодії суб'єктів у фінансово-цифровому просторі у формі здійснення трансакцій щодо трансформації фінансових ресурсів із різними характеристиками;

– методичний інструментарій ідентифікації та оцінки негативного впливу на розвиток фінансового ринку України сегрегації фінансового посередництва, обумовленої нерівномірним розвитком фінансових інституцій та яка виявляється на рівнях: інституційному (через ресурсне лідерство банків над небанківськими фінансовими інституціями і суттєве відставання за рівнем розвитку НПФ, ломбардів, кредитних спілок від інших небанківських фінансових інституцій); продуктовому/інструментарному (через слабкість окремих сегментів фінансових послуг і фінансових операцій); регуляторному

(через існування відмінних регуляторних режимів для окремих видів фінансових інституцій та їх послуг);

– напрями активізації ролі фінансового ринку у фінансово-цифровому просторі України в частині використання суб'єктного підходу в розрізі: 1) домогосподарств (підвищення рівня фінансової грамотності та цифрових компетенцій; зростання ефективності системи захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг; фінансову інклюзію); 2) державного сектору (формування інституційного середовища, послаблення впливу «ефекту витіснення»; оптимізація управління АТ державного сектору економіки); 3) фінансових інституцій (ефективна система нагляду, інституційні запобіжники для уникнення опортуністичних стратегій; зниження можливостей мінімізації податкових платежів; запровадження стандартів кібербезпеки); 4) нефінансових корпорацій (розширення спектру доступних зовнішніх джерел фінансування; розвиток біржового ринку фінансових інструментів; захист прав інвесторів у цінні папери).

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні теоретико-методичних пропозицій та практичних рекомендацій, які отримали схвалення та будуть застосовані в діяльності законодавчих і виконавчих органів влади при визначенні напрямів розвитку фінансової системи в умовах мінливості фінансово-цифрового простору, а саме:

Головного Управління ДПС у м. Києві стосовно впровадження оподаткування криптовалюти та внесення змін до Інструкції щодо заповнення податкової декларації про майновий стан і доходи (довідка № 37095/6/26-15-07-05-07-08 від 10.04.2025).

АТ «Ощадбанк» Філія – Головне управління по м. Києву та Київській області «Державний ощадний банк України» при розробці стратегії підвищення кібербезпеки шляхом впровадження в роботу з клієнтами обов'язкового роз'яснення правил безпечної поведінки у віртуальному просторі (довідка № 19 від 19.02.2025).

Представництві приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «ВУСО» при розробці інноваційної стратегії і використанні цифрової платформи для обміну даними на основі блокчейн (довідка № 2025/05/13/1 від 15.05.2025).

Головного управління Української асоціації фінтех та інноваційних компаній при впровадженні пілотного проєкту, спрямованого на розвиток відкритого банкінгу для малого і середнього бізнесу (довідка № 1/0804 від 08.04.2025).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором особисто і становлять його науковий доробок. Внесок автора у роботах, опублікованих у співавторстві, наведений у переліку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення дисертаційної роботи та практичні рекомендації дослідження доповідалися на 10 міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, серед яких:

Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (Київ, 2023), Гальчинські читання (Київ, 2023), Актуальні проблеми в економіці, фінансах та управлінні (Одеса, 2023), Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції (Ірпінь, 2023), Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку (Острог, 2023), Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії (Запоріжжя, 2024), Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти (Київ, 2024), Сучасна парадигма економічної безпеки: інноваційні механізми імплементації (Кропивницький, 2025), Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції (Ірпінь, 2025), Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні (Вінниця, 2025).

Публікації. За результатами дисертації опубліковано 33 наукові праці із них: 20 статей у наукових фахових виданнях категорії Б, 3 статті у наукових фахових виданнях внесених до наукометричних баз даних Scopus, 10 інші публікації апробаційного характеру. Загальний обсяг публікацій становить 10,15 друк. арк., особисто автору належить 8,71 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг роботи становить 487 сторінок. Основний зміст роботи викладений на 396 сторінках. Робота містить 25 таблиць, 64 рисунки. Список використаних джерел включає 505 найменувань, що розміщені на 56 сторінках. Дисертація містить 16 додатків, розміщених на 22 сторінках. Анотація викладена на 13 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено її мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію щодо апробації матеріалів дисертації.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні основи дослідження фінансів в умовах цифровізації»** узагальнено теоретичні засади та особливості функціонування фінансових відносин у контекстах парадигми фінансової цифровізації і просторового підходу, розкрито засади структуризації фінансової системи, визначено детермінанти її цілісності та стійкості в умовах мінливості фінансово-цифрового простору.

Систематизація поглядів на фінанси, як складне системне явище, засвідчила відсутність одностайності в концептуальній позиції щодо їх сутності та її співвіднесення зі змістовним наповненням. Для системного пізнання і реалізації потенціалу фінансів обґрунтована необхідність усунути змістову неузгодженість із сутністю шляхом розмежування сутнісних і змістовних характеристик та їх подальшим логічним поєднанням. Наголошено на першочерговості розкриття фундаментальної сутності фінансів через сукупність фінансових відносин, а інші важливі їх властивості повинні знайти своє відображення у змістовному наповненні, яке динамічно враховує обставини,

пов'язані з формуванням нової парадигми в її розумінні як стану і прориву. Такий методологічний підхід повинен детермінувати всі поняття категоріального апарату теорії фінансів, які відображають окремі функціонально своєрідні ланки фінансових відносин, перебуваючи у причинно-наслідкових взаємозалежностях, як-то фінансова політика, фінансова система, фінансовий механізм тощо, поєднуючи таким чином напрями теоретичного й практичного осмислення фінансової дійсності.

Фінансову глобалізацію і бурхливий розвиток інформаційних технологій віднесено до ключових викликів, які вносять зміни до парадигми розвитку та прогресу суспільства. Зроблено висновок, що реалізація методології парадигми вимагає синхронних змін і щодо фінансової сфери. З'ясовано сучасні ознаки і можливості розвитку й організації фінансових відносин у їх різних формах і сферах під впливом сформованої парадигми фінансової цифровізації.

Запропоновано концептуальну модель трансформаційних змін і розширення множини станів, в яких можуть розвиватися фінансові відносини на ґрунті єдності фінансового і цифрового просторів. Обґрунтовано, що їх взаємодія і взаємозв'язок є основою створення загального фінансово-цифрового простору. Надано трактування поняттю «фінансово-цифровий простір» як багатоаспектної сукупності відносин, методів і механізмів, пов'язаних із формуванням фінансових ресурсів, їх використанням і регулюванням, розподілом і перерозподілом, які опосередковані та/або трансформовані використанням цифрового інструментарію та в своїй єдності спрямовані на забезпечення фінансової стабільності як основи соціально-економічного розвитку.

Формування нової якості фінансової системи внаслідок об'єднання у межах фінансово-цифрового простору ринкових механізмів кругообігу капіталу та інших джерел фінансових надходжень і допомоги та державних запозичень актуалізує об'єктивну потребу створення цілісної системи наукового обґрунтування та системної оцінки фінансової системи, насамперед, теоретико-методологічних засад відповідно нової реальності.

У ході узагальнення визначень фінансової системи з'ясовано існування дефінітивних розбіжностей через покладення в їх основу окремо сутнісного, забезпечувально-ресурсного чи інституційного контекстів або їх поєднання, що ускладнює її ефективне функціонування. З'ясування змістовності й прикладної значущості окремих підходів засвідчило серед них найбільш важливі: сутнісний – для розкриття природи фінансової системи; структурний – для дослідження внутрішніх джерел її розвитку; функціональний – для пояснення її призначення; системний – для забезпечення цілісності та стратегічного розвитку фінансової системи.

Критична оцінка розбіжностей щодо визначення головних структур фінансової системи засвідчила потребу нових підходів до системної організації фінансових відносин. В якості методологічного інструментарію обґрунтовано важливість структуризації фінансової системи крізь призму її підсистем і сформульовано інтегроване поняття фінансової системи. Доведена

першочерговість відповідності структури фінансової системи сутності фінансів і її функціональному призначенню. Наголошено, що організаційно-управлінська сторона реалізації фінансових відносин, незважаючи на її вагомість, не повинна ігнорувати їх фундаментальну сутність.

Керуючись структуруванням як методологічним підходом до пізнання фінансової системи, визначено, що взаємодія і координація між підсистемами фінансової системи є базисом і ресурсом її функціонування як єдиного цілого. Розвинуті положення про: 1) відносну незалежність окремих структур фінансової системи, обумовлену власними властивостями фінансових відносин, які вони відображають; 2) чинники взаємозв'язків окремих структур фінансової системи. Вони й породжують проблему її цілісності, що формується через відносну незалежність фінансових структур та стійкості, в основі якої цілісність фінансової системи (рисунок 1).

Теоретична конкретизація категорій цілісність і стійкість дозволила виокремити їх критичні властивості та принципи розвитку фінансової системи, а саме: 1) динамічності, що характеризує архітектуру системи і за потреби коригує співвідношення між її підсистемами; 2) диверсифікованості, що дозволяє ефективно управляти ризиками, сформованими під впливом об'єктивної дійсності, перерозподіляючи їх між суб'єктами економіки у межах окремих підсистем.

Відображення в теоретичній конструкції фінансової системи її ключових ознак-орієнтирів поняттями цілісності і стійкості, а її розвитку – забезпеченням і взаємопов'язаністю цих характеристик, здатне надати нового формату пошукам балансу між поставленими цілями і потенціалом фінансової системи. Вирішення цього завдання з позиції методологічного базису обґрунтовано важливістю розробки чіткої стратегії цілеспрямування, що передбачає трактування і структурування цілі як явища і як процесу. На цій основі ідентифіковано цілі фінансової політики та фінансової системи як явища і процесу, що надає можливість тісних прямого і зворотного зв'язків та взаємодії у цьому ланцюгу й вибору адекватних заходів стратегічного розвитку фінансової системи на противагу недостатньо усвідомленим і розробленим в умовах відсутності такого підходу. Доведено, що вирішення цих проблем перебуває під істотним впливом її здатності реагувати на зміни фінансово-цифрового простору шляхом адаптації до них структури і властивостей фінансової системи. Стрімкий розвиток процесів деглобалізації, регіоналізації та протекціонізму засвідчив потребу формування нової траєкторії руху фінансових відносин, що характеризується ознаками потужного тренду розвитку на власній фінансовій основі.

Обґрунтовано необхідність відповідної постановки нових або коригування існуючих завдань стосовно усіх взаємодій, які відбуваються в окремих підсистемах стимулювання і регулювання. Їх синхронізація дозволить ідентифікувати існуючі переваги і загрози фінансової системи, та раціоналізувати її структуру з метою реалізації пріоритетності соціально-економічного розвитку на власній фінансовій основі.

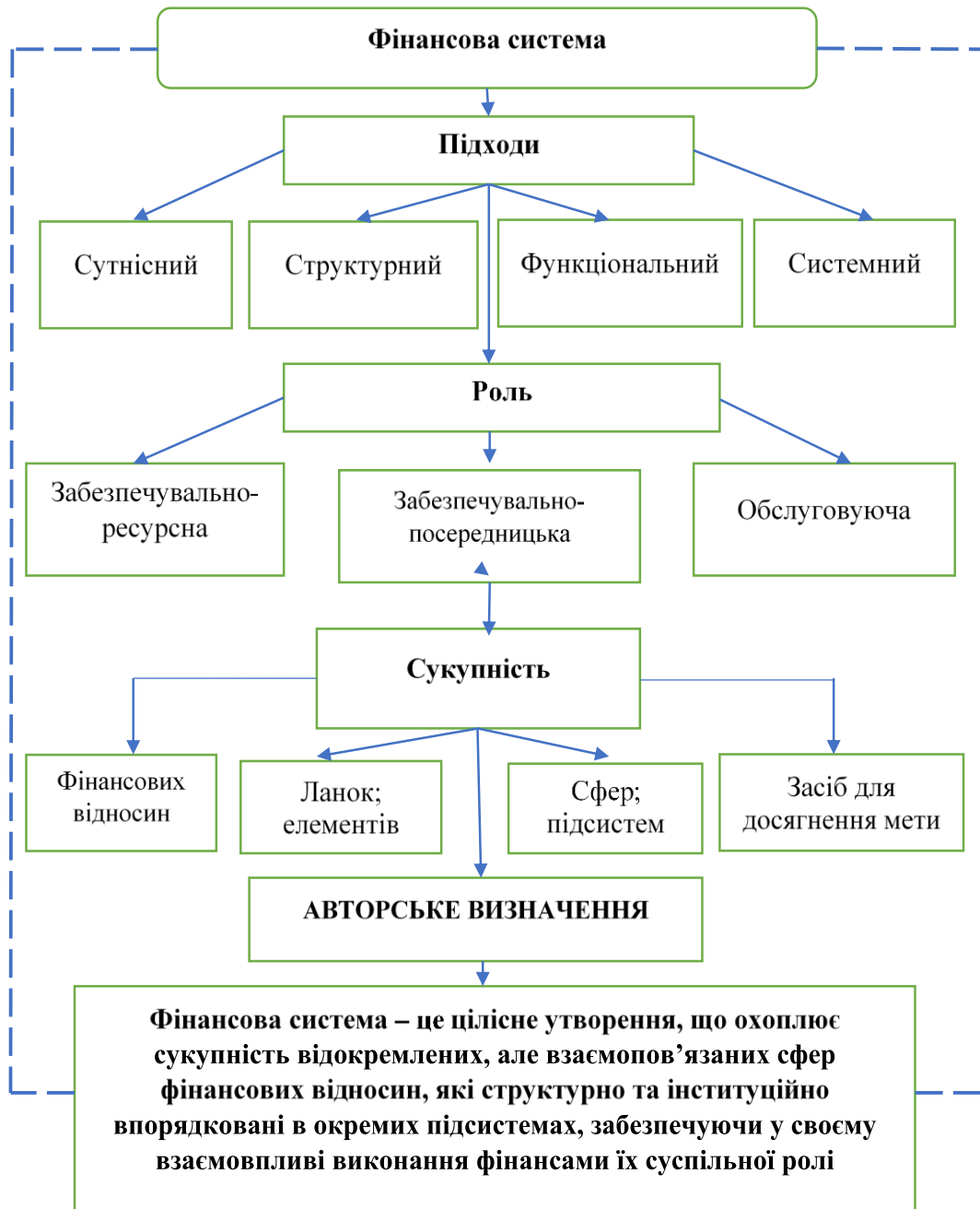

Рис. 1. Структуризація концептуального базису визначення фінансової системи

Джерело: складено автором

У другому розділі дисертації «**Фіскальна підсистема в умовах цифровізації та її значення для розвитку фінансової системи**» обґрунтовано зміст, ефекти і проблемність фіскальної підсистеми, здійснено оцінку потенціалу бюджетно-податкових інструментів та визначено роль державного боргу у складі макроекономічного інструментарію забезпечення стійкості фінансової системи.

У контексті вирішення науково-прикладного аспекту ролі фіскальної підсистеми для розвитку фінансової системи встановлено необхідність розширення вектору змістовної і структурної розбудови цієї підсистеми

сукупністю різноманітних взаємовідносин і зв'язків між окремими суб'єктами економіки. На рівні дослідження методологічних засад функціонування фіскальної підсистеми з'ясовано потребу оновлення теоретико-методологічного базису внаслідок: 1) нездатності традиційних бюджетної і податкової складових реалізувати потенціал цієї підсистеми у забезпеченні цілісності та стійкості фінансової системи; 2) охоплення структурною моделлю цієї підсистеми значно ширшого спектру фінансових відносин, які виходять за межі державних фінансів (рисунок 2).

Недостатнє використання потенціалу фіскальної підсистеми в частині її бюджетної і податкової складових пов'язані з недостатністю причинно-наслідкового зв'язку як з реальними загальноекономічними пропорціями та результатами діяльності економіки, так і між дохідною та видатковою складовою бюджетної і податкової систем. Встановлено також недостатній рівень інтегрованості законодавства, бюджетного планування, звітності уряду з Міжнародними стандартами вищих органів фінансового контролю (ISSAIs), вимогами та стандартами ЄС.

Для обґрунтування напрямів трансформації інструментарію фіскальної підсистеми використано концептуально-аналітичний підхід, який полягає у врахуванні умов мінливості внутрішнього і зовнішнього середовищ функціонування цієї підсистеми. Ґрунтуючись на дослідженні відмінностей трансформації фінансових відносин у мирний та воєнний періоди, зокрема порівняльній оцінці джерел наповнення бюджету в ряді країн та Україні, до найсерйозніших викликів віднесено проблеми податкової системи.

Зроблено висновок про недостатню чіткість системного підходу до досягнення фіскальної спроможності України. Наголошено на недостатніх: стимулах для заощаджень громадян; заохоченнях до інвестування національного товаровиробника, зокрема й тих, які вимушено виїхали за межі України; реалізації євро інтеграційного вектора тощо. Актуалізовано значимість вектора цифровізації, що проявляється в об'єктивних втраті ефективності традиційних підходів і виникненні нових форм діяльності, послуг, продуктів і можливостей оптимізації податкового адміністрування й бюджетного планування. У межах реалізації системного підходу обґрунтовано потребу створення передумов найповнішого використання потенціалу цифровізації за рахунок нарощування інвестицій у технологічну інфраструктуру та кваліфікацію кадрового апарату з урахуванням та на основі фінансових потоків, що генеруються цифровізацією.

До важливих напрямів підвищення ролі фіскальної підсистеми у забезпеченні стійкості фінансової системи віднесено усунення обмеження її аналізу лише бюджетною та податковою складовими. Принциповим є перехід до стимулювання залучення фінансових ресурсів з усіх можливих джерел та переважаюча підтримка бізнесу як основи життєздатності економіки під час війни та повоєнного відновлення. Крім того, окремим, самостійним структурним елементом фіскальної підсистеми має стати розв'язання проблем боргової політики. Перелічені напрями в їх взаємозалежності і

взаємообумовленості здатні сприяти функціональній інтенсифікації фінансової політики та фінансової системи.

Рис. 2. Реформування фінансової політики під впливом цифровізації

Джерело: сформовано автором

На засадах аналізу практики застосування бюджетно-податкових інструментів в умовах воєнного часу виявлено суперечність між завданнями збереження поточної стабільності фінансової системи шляхом її адаптації до кризових викликів та забезпеченням довгострокової стійкості фінансової системи на основі внутрішнього фінансового потенціалу. Обґрунтовано нестійкість поточної стабільності бюджетної сфери, яка в період воєнного часу підтримується за рахунок збільшення доходів від зовнішньої допомоги, зростання імпортої складової внутрішнього споживання і, відповідно, митних надходжень без зростання ВВП (рисунок 3).

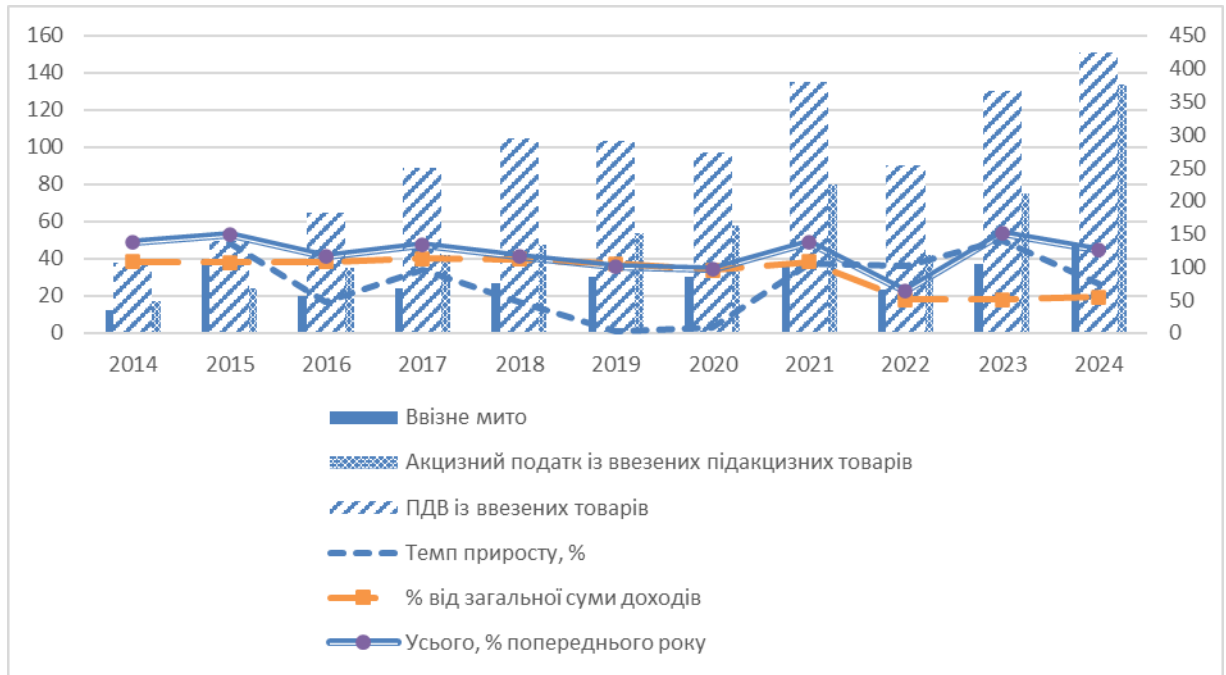

Рис. 3. Показники динаміки і обсягів митних платежів до Державного бюджету.

Джерело: складено автором

Зважаючи, що основний ефект від застосування бюджетно-податкових інструментів є пролонгованим і проявляється в середньо- та довгостроковому періоді, наголошено, що суттєве підвищення податків містить потенціал зниження ділової активності, різкого згортання податкових платежів і бюджетної кризи в майбутньому.

В роботі зазначена необхідність забезпечення збалансованості між стратегічними заходами стимулювання інноваційного розвитку і поточним наповненням бюджету, що лежить в площині незмінності орієнтирів фінансової політики на підтримку вітчизняного бізнесу й підвищення операційної гнучкості і координованості застосування бюджетно-податкових важелів, пошуку нових джерел податкових надходжень і оптимізації витрат на адміністрування податків за рахунок задіяння потенціалу фінансово-цифрового простору, зокрема оподаткування віртуальних активів.

Аналіз державного боргу як потужного макрофінансового інструмента засвідчив, що він сприяє вирішенню поточних проблем бюджетної сфери, а його продуктивне використання спроможне забезпечити формування фінансового підґрунтя економічного розвитку України. Проте перевищення порогових показників боргової безпеки засвідчує накопичення кризового потенціалу у фінансовій системі (табл. 1).

Зазначено, що послаблення боргового навантаження пов'язане не лише з підвищенням ефективності управління державним боргом та його ризиками, орієнтованих на зниження вартості обслуговування боргу, але й із зростанням ВВП.

Показники боргового навантаження України

Індикатор	Критичне значення	Роки								
		2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Відношення обсягу державного та гарантованого боргу до ВВП, %	> 60	81	71,8	60,9	50,3	60,8	48,9	78,4	84,4	93,2
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	>70	121,7	103,9	87,7	79,2	80,8	64,8	89	90,7	101,5
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	< 20	13,7	16,1	18,2	20,8	23,2	19,3	21,6	25,08	27,5
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	>11	9,2	10,5	17,8	16,9	10,2	10,2	18,3	18,7	17,5
Індекс ЕМВІ +Україна	>1000	591	692	825	770	1012	1082	405	400	410

Джерело: складено автором

Тому ключовим принципом проведення боргової політики на поточному етапі має бути максимізація використання залучених боргових ресурсів на розвиток вітчизняного бізнесу як основи для зміцнення внутрішнього фінансового базису України.

У третьому розділі «**Стимулюючий вектор фінансово-кредитної підсистеми у фінансово-цифровому просторі України**» виявлені сутність і функції фінансово-кредитної підсистеми, загальні напрями трансформації цієї підсистеми та її сегментів, розкрита роль даної підсистеми в забезпеченні інвестування як інтегрованого напрямку розвитку фінансової системи.

На основі застосування сутнісного і структурно-функціонального аналізу, що дозволив врахувати як сутнісні ознаки фінансових відносин, так і їх специфіку в кредитній сфері, фінансово-кредитну підсистему запропоновано визначити як сукупність фінансових, інвестиційних і кредитних інститутів, і відносин між ними, що складаються в процесі акумуляції фінансових коштів та їх спрямування підприємствам, організаціям, населенню, уряду на принципах кредиту та у позичковій формі. Базовими функціями фінансово-кредитної підсистеми у фінансово-цифровому просторі визначено забезпечення потреб суб'єктів економічної діяльності у фінансово-кредитних ресурсах, подолання проблеми недосконалої інформації та зменшення трансакційних витрат на фінансово-кредитному ринку. Ефективне виконання цих функцій зумовлює

потребу виокремлення транзакції трансформації ресурсів з різними характеристиками як базової, на основі якої сформувалися і еволюціонують сучасні платформні бізнес моделі фінансово-кредитних організацій.

У процесі аналізу закономірностей цифровізації фінансово-кредитної підсистеми визначено ключові напрями і фактори трансформації її банківського, платіжного, інвестиційного та страхового сегментів (табл. 2).

Таблиця 2

Ключові риси цифрової трансформації окремих сегментів фінансово-кредитної підсистеми

Сегменти фінансово-кредитної підсистеми	Сутність трансформаційних змін
Цифровий банкінг: підйом необанків	Виникнення необанків, які працюють виключно онлайн, пропонуючи низку банківських послуг через мобільні додатки та веб-платформи. Небанки використовують технологію для онлайн відкриття рахунків, зручних грошових переказів, інструментів бюджетування та персоналізованих фінансових консультацій, орієнтованих на користувачів.
Платежі та перекази: епоха мобільних платежів	Сканування QR-кодів, використання безконтактних платіжних терміналів чи переказ грошей друзям і родині, мобільні платежі змінили спосіб оплати та переказу коштів. За допомогою мобільних гаманців і платіжних програм здійснюються безпечні та зручні мобільні транзакції за допомогою смартфонів.
Кредитування та запозичення: зростання однорангового кредитування	Виникнення однорангових (P2P) платформ кредитування, що з'єднують позичальників безпосередньо з кредиторами, усуваючи потребу в традиційних банках як посередниках. Через онлайн-платформи приватні особи та малі підприємства отримують швидкий, легкий доступ до кредитів за нижчими процентними ставками. Фінтех компанії-кредитори використовують аналітику даних і альтернативних моделей оцінки кредитоспроможності, розширюючи доступ до кредитів усіх верств населення.
Управління інвестиціями та капіталом: робо-консультанти та автоматизоване інвестування	Демократизація інвестицій та управління капіталом, що зробило їх доступнішими для ширшого кола людей. Робо-консультанти надають автоматизовані і персоналізовані інвестиційні консультації, пропонують доступні та зручні інвестиційні рішення та послуги з управління портфелем на цифрових платформах, засновані на толерантності до ризику.
Страхові технології (Insurtech): оцифровка страхових послуг	Поява Insurtech ґрунтується на оцифруванні, автоматизації та персоналізації послуг. Ці компанії використовують аналітику даних і ШІ для оцінки профілів ризиків, і надання індивідуальних страхових полісів. Ефективна та спрощена обробка претензій завдяки автоматизації, зменшує паперову роботу та покращує взаємодію з клієнтами. Пропонування страхових послуг на основі використанні даних з підключених пристроїв, щоб адаптувати покриття та ціни для окремих власників полісів

Джерело: складено автором

Встановлено, що у фінансово-цифровому просторі трансформація фінансово-кредитної підсистеми не обмежується розширенням сфери застосування цифрових-інформаційних технологій, а супроводжується зміною сутнісних ознак системи взаємодії учасників фінансових відносин і механізмів формування пропозиції, попиту та споживання фінансово-кредитних продуктів.

Інституційний аспект трансформації проявляється у формі двох тенденцій: 1) появи на ринку фінансових послуг фінтех-компаній, що посилює конкуренцію з традиційними банками і стимулює інноваційний процес, 2) впровадження традиційними фінансово-кредитними установами інноваційних цифрових технологій та організаційних і маркетингових інновацій. Зміна конкурентного середовища у фінансово-цифровому просторі веде до поширення гнучких моделей співробітництва суб'єктів фінансових відносин, що відбиває флексибілізацію фінансово-цифрового простору і появу феномену гнучких (нестандартних, нестійких) фінансів. Збереження цілісності фінансової системи актуалізує завдання забезпечення узгодженості темпів трансформації сегментів фінансово-кредитної підсистеми, що потребує інноваційних технологій управління фінансовою системою в цілому та окремими фінансово-кредитними компаніями зокрема

Виділено і проаналізовано технологічний, організаційний, маркетинговий аспекти цифрової трансформації фінансово-кредитної підсистеми. Проявом технологічного аспекту є «розумна автоматизація»; організаційні зміни проявилися в рекоординації ланцюжків створення цінності, а маркетингові – в універсалізації діяльності фінансових організацій. Синтез цифрових організаційних та/або маркетингових інновацій забезпечує конвергенцію характеристик різних фінансових продуктів, що уможливорює їх персоналізацію і стає джерелом додаткової цінності у фінансово-цифровому просторі.

На окреслених засадах обґрунтовано напрями впливу фінтех революції на розвиток фінансово-кредитної підсистеми, що веде до прискорення обігу капіталу, покращення управління ризиками, якісної обробки значного обсягу інформації, зниження витрат на персонал за рахунок автоматизації та роботизації консультативних послуг, персоніфікації фінансових послуг. Доступність та зручність цифрових фінансових послуг сприяє поглибленню фінансиалізації і посиленню стійкості фінансової системи, формуючи передумови для розширення власних фінансових джерел економічного відновлення України.

Процес цифровізації фінансово-кредитної підсистеми зумовлює якісне оновлення її функціонального змісту, результатом чого є виникнення принципово нових функціональних властивостей – забезпечення фінансової доступності, протидії кіберзагрозам та транспарентності фінансових операцій, що виступають необхідними передумовами сталого розвитку цифрової економіки. Паралельно з цим упровадження цифрових технологій прискорює модернізацію усталених функцій фінансової системи: інноваційна складова перетворюється на ключовий фактор конкурентоспроможності в умовах поширення фінтех, тоді як інтеграційна складова сприяє міжсекторальному

зближенню на основі відкритих цифрових платформ. Взаємодоповнення класичних функцій фінансово-кредитної підсистеми та нових цифрових механізмів підвищує результативність як кредитного забезпечення, так і регуляторного впливу, що визначає роль фінтех-сектору як рушійної сили формування цілісної, інклюзивної та гнучкої фінансової екосистеми.

Наголошено, що в умовах обмеженості джерел фінансування має бути задіяним увесь спектр державного інструментарію фінансово-кредитного забезпечення реального сектору економіки, зокрема державного гарантування, страхування і грантового забезпечення, що дасть можливість покращити фінансове забезпечення потреб суб'єктів економічної діяльності.

Висока продуктивність інноваційних фінансових технологій робить їх привабливим об'єктом для інвестування, що розширює можливості залучення Україною фінансових ресурсів в умовах воєнного стану і ужорсточення глобальних макрофінансових умов. З іншого боку, цифрові фінансові технології полегшують здійснення інвестицій, що сприяє зростанню надходжень до бюджету і зміцненню фінансової основи економічного розвитку України. Виявлений тісний взаємозв'язок цифровізації фінансової системи з можливостями прибуткового інвестування робить стимулювання інвестицій у розвиток фінтех сектора пріоритетним завданням фінансової політики у фінансово-цифровому просторі.

У четвертому розділі **«Конфігурації розвитку фінансового ринку та його роль у створенні стійких ринків капіталу та фінансуванні інвестицій»** проаналізовано сучасні конфігурації розвитку вітчизняного фінансового ринку як узагальнюючої сфери, яка за рахунок переміщення фінансових ресурсів здатна і повинна впливати на всі підсистеми фінансової системи України, визначено функціональність національного фінансового ринку та перспективи нарощування його ролі у фінансово-цифровому просторі.

Наголошено, що реалізація важливої ролі фінансового ринку для розвитку фінансової системи тісно пов'язана з глибокими деформаціями, притаманними державним фінансам України (хронічний бюджетний дефіцит, нарощування обсягу державного боргу, суттєві бюджетні ризики), які й визначили існування «точок біфуркації» для даного ринку. Серед них: сформовані неприйнятні умови запозичень для більшості приватних емітентів боргових фінансових інструментів; зниження ліквідності корпоративних цінних паперів на біржовому ринку; втрата небанківськими фінансовими інституціями стимулів для інвестицій у корпоративні цінні папери.

Суттєві дисбаланси, що характеризують діяльність вітчизняних домогосподарств на фінансовому ринку, в першу чергу визначені стратегічною безальтернативністю банківських депозитів в якості каналу залучення заощаджень. Тривале ігнорування державою необхідності формування механізмів реалізації інвестиційної функції домогосподарств – одна із ключових проблем, яка, фактично, і визначає надмірну залежність української економіки від зовнішніх фінансових ресурсів. Поряд з цим, волатильність доходів змушує українські домогосподарства нарощувати запозичення на кредитному ринку,

інституційна незрілість якого негативно впливає на довіру до фінансових інституцій.

Одним із визначальних стримуючих факторів для національного фінансового ринку є «розрив» між корпоративним сектором та ринком капіталів. Нині нефінансові корпорації у своїй переважній більшості «відрізані» від ринку цінних паперів. Особливо гостро ця тенденція окреслена на ринку акцій, де найбільшу роль відіграють емітенти-банківські установи, підприємства державного сектору економіки, а іноземний капітал де-факто є капіталом українського походження. Зазначені дисбаланси каталізуються тривалим ресурсно-функціональним домінуванням банків, що негативно впливає на рівень фінансової інклюзії.

У підсумку сформовано функціональну ерозію фінансового ринку України, яка зменшує його роль у вітчизняній фінансовій системі та національній економіці в цілому.

Висновок про дисфункціональність українського фінансового ринку підтверджено оцінками його сучасного стану в розрізі ключових груп учасників. Зокрема, тривалою є стагнація ринку акцій, особливо – в сегменті публічних пропозицій, які, фактично, відсутні через тенденцію до «закриття» акціонерного капіталу. Динаміка ринку облігацій підприємств формується під впливом «ефекту витіснення» внаслідок активної пропозиції державних цінних паперів. Неоднозначних оцінок заслуговують висхідні тренди первинного ринку цінних паперів інститутів спільного інвестування. Характеризуючи обсяги додаткових ресурсів, які надходять з фінансового ринку в економіку, одночасно особливості інвестиційної стратегії сучасних українських ІСІ свідчать про «схемний» характер діяльності таких інституцій, спрямований на «оптимізацію» режиму оподаткування бізнесу.

Глибокі деформації, притаманні фінансовому посередництву в Україні, іманентно віддзеркалюються і в оцінках діяльності основних груп інвесторів на вітчизняному фінансовому ринку. За фінансовим потенціалом сформовано три ключових групи фінансових посередників: а) банки; б) ІСІ, страхові компанії, фінансові компанії; в) недержавні пенсійні фонди, ломбарди, кредитні спілки. Такий поділ серед іншого визначений і недоліками державної регуляторної політики, і ринковою поведінкою основних учасників національного фінансового ринку України. Таке «штучне» групування фінансових посередників в Україні суттєво впливає на ефективність їх діяльності, в тому числі – в розрізі фінансових послуг та фінансових інструментів. Нерівномірність розвитку фінансових посередників на фінансовому ринку доцільно розглядати в рамках процесу їх сегрегації. Серед визначених її трьох рівнів прояву особливої уваги потребує регуляторна сегрегація, яка визначена непослідовністю дій держави-регулятора, в той час як інституційна та продуктова/інструментарна сегрегації є наслідком очевидних «провалів» регуляторної політики.

Наголошено, що сегрегація фінансового посередництва в Україні, яка перебуває в логічному взаємозв'язку з інституційно-просторовими

дисбалансами вітчизняного фінансового ринку, багато в чому визначена ними й прямо визначає його функціональну ерозію. Обґрунтовано, що для вирішення існуючих проблем вітчизняного фінансового ринку важливо опиратися на вихідні умови, в яких відбуватиметься реалізація реформ, та враховувати процеси, притаманні фінансовому ринку на глобальному рівні (диджиталізація, віртуалізація, інноватизація, мережевізація, технологізація). Для кожної із основних груп учасників властиві свої стримуючі фактори, які визначають їх сучасну роль на українському фінансовому ринку. Відповідно, держава має спрямувати свої зусилля на формування сприятливого інституційного середовища для розвитку фінансового ринку. Важливим кроком має стати стабілізація державного бюджету для нівелювання негативного впливу «ефекту витіснення», а також розвиток корпоративного управління (зокрема, корпоративного фінансового менеджменту) для суб'єктів господарювання державного сектору економіки. Акцент на активізації внутрішніх джерел фінансування актуалізує заходи, спрямовані на розвиток інвестиційної активності домогосподарств в частині: посилення фінансової та цифрової грамотності, нарощування ефективності системи захисту прав індивідуальних інвесторів і споживачів фінансових послуг, забезпечення фінансової інклюзії. Для нефінансових корпорацій важливо забезпечити: спектр зовнішніх джерел фінансування; розвиток біржового ринку; захист прав інвесторів у цінні папери.

Подальше зміцнення ролі фінансового ринку у фінансовій системі України має ґрунтуватися також на принципово нових підходах до фінансових інституцій, зокрема, в частині: ефективного нагляду за їх діяльністю, формування стандартів кібербезпеки, зниження можливостей для реалізації опортуністичних стратегій, а також стратегій, спрямованих на мінімізацію податкових платежів.

У п'ятому розділі **«Пріоритетні напрями та механізми розвитку і системної ефективності фінансової системи України»** окреслені доцільність та особливості формування концептуально-структурної моделі модернізації фінансової системи, розкриті напрями вдосконалення регуляторного ландшафту та шляхи нарощування потенціалу фінансової системи для розширення фінансового базису економічного зростання.

Наголошено, що в умовах розгортання нових тенденцій економічного життя розвиток фінансової системи вимагає системного перегляду багатьох існуючих підходів до формування фінансових механізмів на основі нової парадигми її розвитку (рисунок 4).

Обґрунтовано, що методологічно забезпечити розв'язання завдань розвитку фінансової системи можливо на основі розробки відповідної стратегії, мета якої з позицій функціонального підходу полягає у виявленні та мінімізації невідповідностей між існуючим станом фінансової системи та станом простору, у якому вона функціонує, викликаючи порушення у виконанні покладених на неї функцій. В процесі обґрунтування алгоритму розв'язання такого завдання визначено пріоритет розробки стратегії фінансового забезпечення порівняно з розробкою цілісної фінансової стратегії. Об'єднуючи забезпечувальні

положення, стратегія фінансового забезпечення на сучасному етапі сприятиме узгодженості між обраною цільовою орієнтацією та визначеністю необхідних фінансових ресурсів, як важливої передумови успішності стратегічного розвитку.

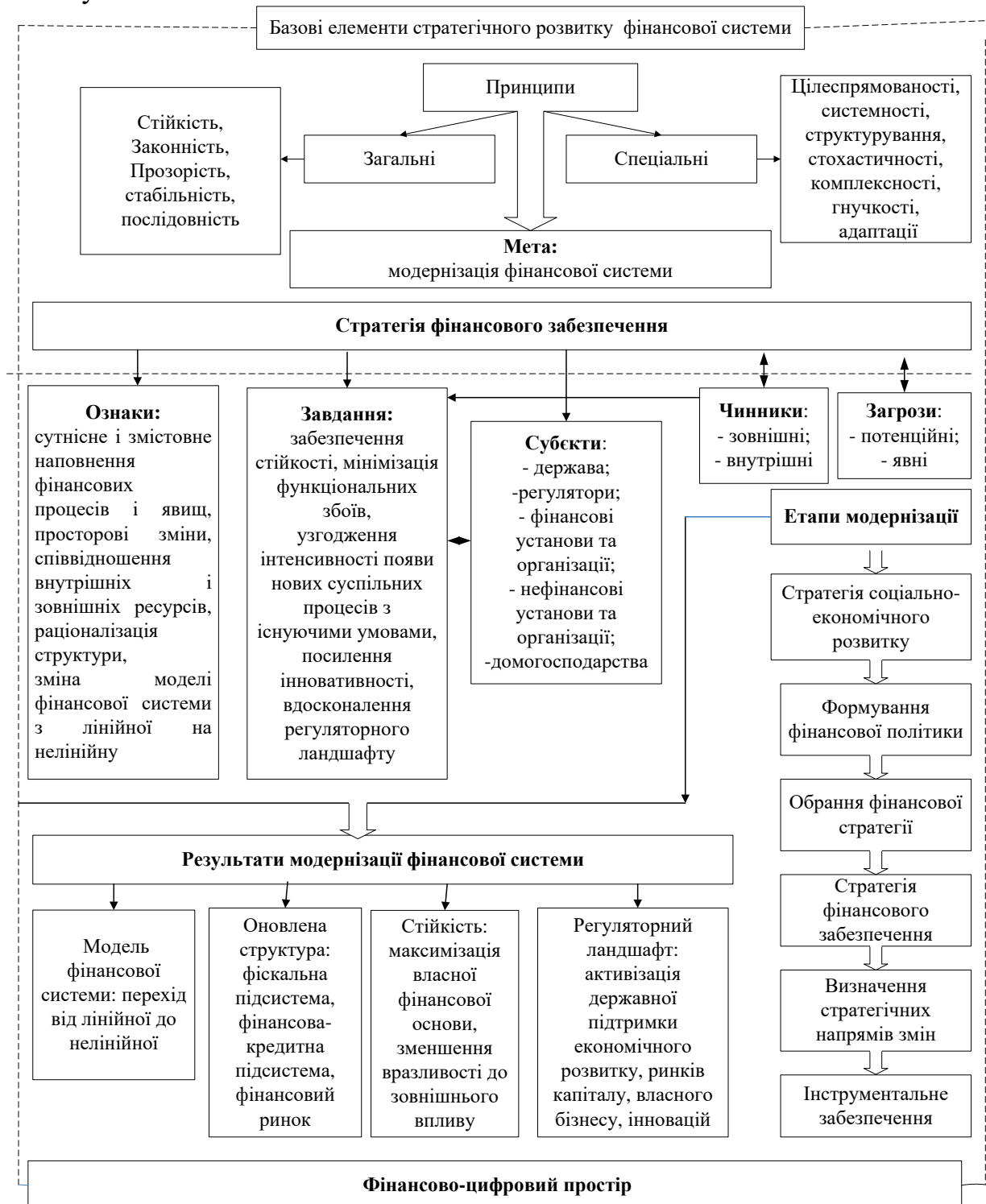

Рис 4. Схема стратегічного розвитку фінансової системи у фінансово-цифровому просторі.

Джерело: складено автором.

Визначальною умовою досягнення таких узгодженостей постає моніторинг ризиків і можливостей. Він повинен ґрунтуватися на оцінці забезпечуючих і регулятивних властивостей як з боку внутрішніх джерел, (закладених у використанні трансформаційних змін у фінансових відносинах на основі сутнісного, структурного, функціонального та системного наукових підходів) і зовнішніх ринків капіталу (в межах їх економічної доцільності), так і регуляторного ландшафту для підтримки завдань, визначених обраною стратегією.

Для усунення невідповідностей у стані розвитку через різні деформації і дисбаланси важливо: 1) інтенсивне відновлення використання регулятивного потенціалу, об'єктивно закладеного у фінансових відносинах; 2) усвідомлення та використання досвіду, отриманого в ході війни, який, незважаючи на його руйнівні наслідки, здатен дати поштовх економічним змінам; 3) своєчасну реакцію на критичні точки і можливості новітніх процесів суспільного розвитку, ідентифікованих як деглобалізація, регіоналізація та протекціонізм; 4) доповнення стратегічних підходів заходами регулятивно-стимулюючого характеру в частині розробки механізмів адаптації, які втілюють існуючі та нові взаємозв'язки у сферах фінансових і загалом суспільних відносин, з тим, щоб скоригувати напрями стратегічного розвитку фінансової системи.

В роботі доведено, що категорія сукупний фінансовий потенціал поєднує оновлений формат теоретико-методологічної концептуалізації та напрями розвитку механізмів адаптації. Насамперед, ним задається вектор стійкості фінансової системи, а нарощування такого потенціалу постає як ключовий засіб формування фінансового базису відновлення та подальшого поступу, а відтак, і стратегічного розвитку фінансової системи. При цьому особлива значимість належить розвитку на власній основі, що підтвердили умови пандемії, військова агресія росії та деглобалізаційні процеси. Сьогодні воно має вирішуватися в умовах глобальних військових і політичних викликів і загроз мінливого зовнішнього середовища, що жодним чином не зменшує вагомості виявлення джерел власного фінансового потенціалу та з'ясування особливостей його формування в умовах сучасної динаміки.

Дослідження теоретико-методологічних і аналітико-прогностичних аспектів функціонування фінансової системи у мінливому фінансово-цифровому просторі засвідчили, що серед джерел виявлення власного фінансового потенціалу процеси: 1) структуризації фінансової системи, в межах яких визначено оптимізацію взаємовідносин в окремих підсистемах фінансової системи через: рух їх доходів (утворення, розподіл та перерозподіл); внесок у формування фінансового базису держави; відмінності у стимулюванні фінансових потоків; 2) комплексність як пріоритетна прикмета оновленої стратегії розвитку фінансової системи, що забезпечується об'єднанням таких рис як адаптаційність (мінімізація сформованих ризиків до порушених тенденцій), активізація (пошуки, оцінка й використання існуючих економічних потужностей і потенціалу) та фокусування (на стимулюючій дії нагромадження власних ресурсів як рушійної сили якісного нового стану розвитку), які

окреслюють її істотну відмінність; 3) інновативність, узгодженість з цифровими рішеннями як основи переходу до автономного фінансового контуру, здатного функціонувати в умовах геополітичної нестабільності, на що вказує зокрема досвід оподаткування крипто активів, здатний сформувати досить вагоме джерело надходжень до бюджету, масштабування віртуальних інструментів і цифрової модернізації методів управління фінансовою системою.

Трансформація фінансової системи у фінансово-цифровому просторі України супроводжується формуванням низки цифрових фінансових платформ і сервісів, які забезпечують краще задоволення потреб фізичних осіб і бізнесу у фінансуванні.

Можливості обслуговування клієнтів в онлайн-режимі та користування банківськими послугами за допомогою цифрових документів значною мірою підтримали функціонування фінансової системи у період воєнного стану. Розвиток P2P-кредитування та поширення віртуальних активів відіграють важливу роль у модернізації фінансового інструментарію, забезпечуючи вищу ефективність фінансових процесів. Водночас квазіанонімність фінансових операцій та особливості цифрових банківських послуг продукують специфічні ризики, що потребує посилення регулювання у сфері захисту даних, зміцнення кібербезпеки та боротьби з шахрайством і відмиванням грошей.

Одним із проявів специфіки фінансово-цифрового простору є пришвидшення перебігу фінансових процесів: прискорення обігу капіталу і проведення трансакцій, змін характеристик фінансових послуг і появи нових фінансових інституцій. Результативне підвищення невизначеності та мінливості фінансового середовища вимагає удосконалення процесу регулювання фінансової системи для забезпечення максимально швидкого реагування фінансових установ на регуляторні інновації. Вирішення цього завдання лежить в площині тісного співробітництва між центральними регуляторами та фінансовими установами на основі інноваційних регуляторних технологій RegTech, що виникли на стику регуляторних змін й технологічного розвитку.

У лінійній економіці упередження кризових ситуацій та збільшення стійкості фінансових установ відбувалося за рахунок нарощування капіталу та покращання його якості, розвитку системи страхування і диверсифікації ризиків. У результаті сформувалися потужні системні фінансові установи, чії диверсифіковані зв'язки з компаніями фінансової системи та реального сектору надмірно посилити їх впливовість. Складність і не лінійність мережевих зв'язків між фінансовими установами і регуляторами у сучасному фінансово-цифровому просторі послаблюють ефективність пруденційного підходу і доцільність механічного збільшення обсягів капіталу. Натомість вихід за рамки спостереження й простих статистичних перевірок і переміщення в площину безперервної взаємодії в реальному часі регуляторів, і фінансових компаній узгоджує швидкість, і забезпечує паралельність процесів застосування інноваційних технологій регулювання як суб'єктами (регуляторами), так і об'єктами регулювання (установами фінансового сектора). Це формує

потужний синергетичний ефект щодо стимулювання реального сектора економіки і стабілізуючий вплив на фінансову систему.

В умовах обмеженості джерел фінансування надмірне використання зовнішніх надходжень переважного боргового характеру формує передумови втрати Україною фінансового суверенітету. Це актуалізує завдання пошуку додаткових внутрішніх джерел фінансових надходжень до бюджету, які можуть бути задіяні через цифрові механізми.

На засадах розрахунку потенційного можливого обсягу надходжень від оподаткування доходу від операцій з криптовалютами як інвестиційного активу в роботі обґрунтовано доцільність податку на доходи від операцій з криптовалютами (табл. 3).

Таблиця 3

Прогнозна оцінка доходів від запровадження оподаткування операцій з віртуальними активами

Регіон	Рік	Вид податку	Об'єкт оподаткування	Вартість, трлн дол	Ставка Податку %	Розрахований дохід від оподаткування, млрд дол
Світ	2021	Податок на доходи	Приріст капіталізації ринку криптоактивів	1,6	20	323
			Приріст капіталізації ринку криптовалют	0,05	20	10
		Податок на фінансові транзакції з криптовалютами	Прибуток від торгівлі з цінними паперами (криптоактивами)	15,8	0,1	15,8
		ПДВ	Обсяг кінцевого продажу криптоактивів	15,8×0,05	15	118,5
Україна	2024	ПДВ	Обсяг кінцевого продажу віртуальних активів на крипто біржах	0,115	20	1,15
	2021	Податок на доходи	Прибуток від інвестицій у цифрові активи	0,0028	18+1,5	0,5
	2021	Податок – обороту	Оборот віртуальних активів	0,133	0,1	0,133
	2024			0,115	0,1	0,115

Джерело: розраховано автором

В Україні ефективно оподаткування віртуальних активів дозволить упорядкувати процеси їх обігу і забезпечити не борговий спосіб наповнення

бюджету (на рівні 0,5–1,5 % загального обсягу доходів), розширить інклюзивні джерела фінансування й розвитку реального сектору економіки, сприятиме підтриманню потенціалу ринків капіталу.

Зважаючи на потребу в залученні іноземних інвесторів таке оподаткування не повинно стати перешкодою припливу іноземних капіталів, що передбачає диференційований підхід до оподаткування резидентів і нерезидентів – учасників операцій з віртуальними активами.

Потужним внутрішнім джерелом фінансових ресурсів є фінансово-кредитна підсистема. За результатами моделювання спроможності вітчизняних банків до нагромадження фінансового потенціалу з урахуванням індексу ділових очікувань, змін у регулюванні операційних доходів і витрат, а також з огляду на необхідність дотримання нормативів, встановлено, що банки накопичили фінансові ресурси та мають достатній потенціал для забезпечення процесів, спрямованих на розвиток цифровізації фінансових відносин в Україні. Для його використання необхідно сформувати відповідні умови, коли за збереження фінансової стабільності буде задіяна сукупність державних стимулів і гарантій кредитування в інвестиційні проекти.

Як альтернатива банківським депозитам для здійснення нагромаджень і отримання прибутку в Україні активно розвиваються криптоактиви. За результатами кореляційного аналізу зв'язку показників доступності банківських послуг і сприйняття користувачами блокчейну та криптовалют виявлена зворотна кореляція між ними: зі зростанням частки населення, яке не має доступу до банківських послуг на одну одиницю, кількість власників криптовалюти зростає в пропорції 0,37. При цьому, чим нижчий рівень фінансової інклюзії в країні, тим вища швидкість поширення віртуальних активів і більша кількість власників криптовалюти. Це дає підстави зробити висновок, що у сучасному фінансово-цифровому просторі тенденція розвитку віртуальних активів і цифрових банківських послуг є взаємопов'язаними проявами фінансової інклюзії. Ключова роль цифрових інновацій на всіх рівнях та аспектах розвитку фінансової системи створює потужний синергетичний імпульс, який стає основою для посилення її стимулюючої ролі в економічному розвитку.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-практичної проблеми – поглиблення теоретико-методологічних засад формування адаптаційних властивостей фінансових відносин у фінансово-цифровому просторі України та розробка на цій основі практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток фінансової системи. Результати наукового дослідження дозволили зробити такі висновки.

1. Обґрунтовано, що теоретико-методологічний базис забезпечення ефективного розвитку фінансової системи повинен детермінуватися: 1) поєднанням розмежування та взаємної узгодженості сутнісних і змістовних характеристик фінансових понять, що відображають окремі функціонально своєрідні ланки фінансових відносин; 2) категоріальною визначеністю поняття

фінансової системи, що забезпечується сукупністю підходів, серед яких: сутнісний – при розкритті природи фінансової системи; структурний – для дослідження внутрішніх джерел її розвитку функціональний – для пояснення її призначення; системний – для забезпечення цілісності та стратегічного розвитку; 3) використанням просторового підходу як єдності фінансового і цифрового просторів, відображеної у запропонованому понятті «фінансово-цифровий простір»; 4) структуризацією фінансової системи крізь призму її підсистем як системо утворюючих форм організації фінансових відносин, та положеннями, покладеними в основу запропонованого інтегрованого поняття фінансової системи, а саме про: а) відносну незалежність окремих структур фінансової системи, обумовлену власними властивостями фінансових відносин, які вони відображають; б) чинники взаємозв'язків окремих структур фінансової системи, які й породжують проблему її цілісності; в) здатність організовуватися в самостійні системи; 5) першочерговим цілепокладанням, передбачаючи трактування цілі як явища і як процесу. Ідентифіковані на цій основі цілі фінансової політики і фінансової системи завдяки їх взаємоузгодженості сприяли визначенню ознак-орієнтирів розвитку фінансової системи та здатні надати нового формату пошукам балансу між поставленими цілями і потенціалом цієї системи.

2. У ході теоретичної конкретизації виокремлені ряд принципових властивостей категорій цілісність і стійкість. Визначено, що вирішення проблем цілісності і стійкості фінансової системи перебуває під істотним впливом її здатності реагувати на зміни шляхом адаптації до них структури і властивостей, не втрачаючи при цьому власних характеристик. Встановлено, що на характер і силу змін здатні впливати, по-перше: а) співвідношення між перевагами та ризиками у процесах фінансиналізації та цифровізації; б) структурний аспект цифровізації, в складі його технологічного та інформаційного елементів, які тісно пов'язані між собою, проте мають і власну динаміку, по-друге, поступове формування потужного тренду розвитку переважно на власній фінансовій основі. Врахування і маневр такими властивостями здатні трансформувати їх вплив на стан та рівень мінливості фінансово-цифрового простору і відповідну раціоналізацію структури фінансової системи.

3. Встановлено, що успішне функціонування фінансової системи відображається насамперед через ефективність її фіскальної підсистеми. Визначені проблеми, які негативно впливають на ефективність цієї підсистеми. Вони пов'язані з недостатніми: 1) взаємозалежністю її складових зі структурою і реальними загальноекономічними пропорціями та результатами діяльності, вимога, яка згідно світової практики, є завжди незмінною; 2) зв'язком дохідної складової бюджетної і податкової систем з видатковою як орієнтиру ефективності бюджету на принципах фінансової дисципліни та ефективного розподілу ресурсів; 3) рівнем інтегрованості законодавства, бюджетного планування, звітності уряду з Міжнародними стандартами вищих органів фінансового контролю (ISSAIs), вимогами та стандартами ЄС.

4. Аналіз практики застосування бюджетно-податкових інструментів в умовах воєнного часу засвідчив суперечність між завданнями збереження поточної стабільності фінансової системи (шляхом її адаптації до кризових викликів) і забезпечення довгострокової стійкості (на основі внутрішнього фінансового потенціалу). Збереження відносної стабільності бюджетної сфери відбувається без зростання ВВП завдяки збільшенню надходжень до бюджету за рахунок зростання доходів від зовнішньої допомоги та імпортової складової внутрішнього споживання, що загрожує різким згортанням податкових платежів, бюджетною кризою та втратою стійкості фінансової системи. Доведена необхідність посилення регулюючої ролі держави, адаптації бюджетно-податкового інструментарію до зовнішнього середовища, не втрачаючи орієнтир на концептуально визначені довгострокові цілі. Це включає перегляд існуючих підходів до: а) оподаткування, зокрема, в частині цифрових послуг, електронної комерції, криптовалют та інших нових видів економічної діяльності; б) прогнозування податкових надходжень і оптимізації бюджетного планування, що демонструють недостатній рівень бюджетної прозорості й достовірності бюджетного планування шляхом активізації застосування штучного інтелекту, використання блокчейн-технологій, електронних рахунків та урядування; в) екстраполяції сутнісних характеристик традиційного інструментарію на пріоритет розвитку на власній фінансовій основі.

5. Визначено напрями підвищення ролі фіскальної підсистеми в забезпеченні стійкості фінансової системи: 1) відхід від обмеження розгляду фіскальної підсистеми аналізом бюджетної і податкової складових; 2) стимулювання залучення фінансових ресурсів з усіх можливих джерел і застосування бюджетно-податкових інструментів, ураховуючи особливості формування державних фінансів у воєнній і повоєнній державі згідно кращих зарубіжних практик; 3) зміцнення фіскальної спроможності за рахунок підтримки бізнесу, його ключових галузей, що забезпечують життєздатність економіки під час війни та слугуватимуть основою повоєнного відновлення, нарощуючи власний фінансовий потенціал; 4) розгляд боргової політики як окремого, самостійного структурного елемента фіскальної підсистеми, удосконалення якого передбачає мінімізацію ролі державного боргу в накопиченні кризового потенціалу фінансової системи, максимізацію використання залучених боргових ресурсів на розвиток вітчизняного бізнесу, зниження вартості обслуговування боргу та його реструктуризацію шляхом залучення довгострокових пільгових кредитів, збільшення частки грантів.

6. На засадах з'ясування сутності та прикладної значущості для розвитку фінансової системи доведена необхідність виокремлення у її складі фінансово-кредитної підсистеми, що ґрунтується на врахуванні: а) відносної незалежності відносин в процесі руху фінансово-кредитних ресурсів та їх ролі для формування фінансового базису держави і суб'єктів економіки; б) зміни напрямів трансформації цієї підсистеми у фінансово-цифровому просторі, що формують нові джерела прибутковості фінансових установ, які обумовлені змінами сутності вартісних відносин і переорієнтацією ланцюжків створення

вартості на персоналізацію фінансових продуктів, фінансову інклюзію та оцифрування найдрібніших фінансових послуг.

7. Виділено технологічний, організаційний, маркетинговий аспекти цифрової трансформації фінансово-кредитної підсистеми, тісний взаємозв'язок яких забезпечує конвергенцію характеристик різних фінансових продуктів, підвищує конкурентоспроможність і адаптивність фінансово-кредитних установ. Окреслено переваги еволюції традиційних бізнес моделей фінансово-кредитних організацій у платформи і екосистеми, що покращує їх функціональну спроможність та сприяє кращому задоволенню потреб економічних агентів у фінансових ресурсах, зміцнюючи фінансовий базис країни. Визначені шляхи підвищення прибутковості і ефективності проведення фінансово-кредитних операцій на основі прискорення обігу капіталу, покращення управління ризиками на основі інноваційних технологій, зниження витрат на заробітну плату за рахунок автоматизації та роботизації процесів, персоніфікації, доступності та зручності фінансових послуг і кращого задоволення потреб споживачів, що сприятимуть стійкості фінансової системи країни.

8. За результатами дослідження ролі фінансово-кредитної підсистеми у забезпеченні процесів інвестування виявлено тісний взаємозв'язок між підходами, що дозволяють оптимізувати такі процеси шляхом, по-перше, визначення найбільш привабливих для інвесторів сфер і реалізації низки стимулюючих державних заходів у частині застосування інноваційних підходів і цифрових фінансових методів, по-друге, активізації пошуків інвестиційного потенціалу суб'єктів економіки для його спрямування у сектор фінтех, що сприятиме розвитку інвестиційних джерел та інструментарію в єдності з можливостями поглиблення рівня цифровізації окремих підсистем та фінансової системи загалом.

9. Наголошено на визначальній ролі фінансового ринку для розвитку фінансової системи, який за рахунок переміщення фінансових ресурсів здатен впливати на всі її підсистеми. З'ясовано, що виконанню цих завдань перешкоджають глибокі інституційно-просторові дисбаланси, притаманні сучасному фінансовому ринку, які призводять до його функціональної ерозії і він не в змозі ефективно забезпечити фінансовими ресурсами потреби економічних суб'єктів. Ключовими перешкодами, які визначають дисфункціональність фінансового ринку визначено: домінування банківських депозитів з точки зору механізмів залучення заощаджень домогосподарств на ринок; «ефект витіснення» державними цінними паперами боргових фінансових інструментів приватних емітентів; стагнація біржового ринку цінних паперів; де-факто відмова публічних акціонерних товариств від використання переваг цієї організаційно-правової форми бізнесу; номінальна присутність іноземного капіталу на ринку акцій; ресурсно-функціональне домінування банків на тлі стагнації багатьох типів фінансових інституцій.

10. Детерміновано причини та наслідки сегрегації фінансових посередників на фінансовому ринку України. Встановлено, що сегрегація

фінансового посередництва має три рівні прояву: інституційний, що визначена суттєвою різницею у фінансовому потенціалі різних видів фінансових інституцій; продуктової/інструментарний внаслідок суттєвих розбіжностей у розвитку окремих ринків фінансових інструментів та фінансових послуг; регуляторний через непослідовність держави у питанні регулювання діяльності різних видів фінансових інституцій. Сегрегація спотворює роль фінансового посередництва на фінансовому ринку України, знижує рівень фінансової інклюзії для інших його учасників, а також формує умови для реалізації опортуністичних корпоративних стратегій.

11. Обґрунтовано ключові заходи у розрізі основних груп учасників фінансового ринку, спрямовані на посилення його ролі як підсистеми фінансової системи нашої держави. Встановлено, що для активізації домогосподарств держава мусить підвищити фінансову та цифрову грамотність, розширити фінансову інклюзію та забезпечити ефективність системи захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг. Для сектору нефінансових корпорацій необхідно розширити доступ до зовнішніх джерел фінансування, сформуванню дієвий біржовий ринок цінних паперів та забезпечити захист прав акціонерів. Подальша активізація фінансових інституцій має ґрунтуватися на ефективному наглядові за їх діяльністю, формуванні та впровадженні стандартів кібербезпеки, зниження можливостей для реалізації опортуністичних стратегій, зокрема, стратегій мінімізації податкових платежів. Держава, як учасник фінансового ринку, має сформуванню відповідне інституційне середовище його розвитку, забезпечити ефективний фінансовий менеджмент підприємств державного сектору економіки, докласти максимальних зусиль для стабілізації державного бюджету.

12. Визначено, що стратегічно-концептуальне обґрунтування розвитку фінансової системи включає: 1) пріоритет розробки стратегії фінансового забезпечення, яка об'єднуючи забезпечувальні властивості, сприяє узгодженості між обраною цільовою орієнтацією та визначеністю необхідних фінансових ресурсів як передумови успішності розвитку в сучасних умовах; 2) розвиток фінансової системи в площині модернізації, за якої можливі якісні зміни за нетривалий період часу, а її завдання полягає у формуванні відповідної основи для подальшого переходу до вищого за масштабами, значимістю поставлених завдань і майбутніми очікуваннями рівня розвитку; 3) концепцію стійкості фінансової системи, яка базується на виокремленні руху до її забезпечення на власній основі не просто як невід'ємної, а самостійної прикмети, що дозволяє розширити напрями використання потенціалу фінансових відносин у режимі реального часу і в перспективі, зменшивши залежність від зовнішніх потоків капіталу, базуючись на ефективності і конкурентоспроможності національного бізнесу.

Встановлені детермінанти модернізованої (відповідно сучасного стану фінансово-цифрового простору) моделі розвитку фінансової системи, серед яких: 1) принципи, на яких засновані відповідні сутнісні і змістовні ознаки; 2) властивості фінансової системи: структурованість, стійкість, інноваційність,

ресурсна декомпозиція, адаптивність, модернізаційне оновлення; 3) форма моделі: лінійна, нелінійна, причинно-наслідкова; 4) механізми: інтеграційні, адаптивні, цифрові, балансуючі; 5) джерела: спеціальні державні фонди, ресурси приватних інститутів, ланцюжки доданої вартості, галузеві прибутки, іноземні інвестиції, міжнародне співробітництво.

13. Визначено, що категорією, яка поєднує оновлений формат теоретико-методологічної концептуалізації з напрямками розвитку механізмів адаптації є сукупний фінансовий потенціал. Аргументовано, що його значимість і рух полягають в наступному. По-перше, він задає вектор стійкості фінансової системи як визначальної ознаки її оновленої моделі. По-друге, його нарощування є ключовим засобом формування фінансового базису відновлення та подальшого поступу як генеральної мети стратегічного розвитку фінансової системи. По-третє, алгоритм руху цього потенціалу повинен ґрунтуватися на концепції адаптивно-стійкого розвитку, заснованої на наукових підходах та оцінці забезпечуючих і регулятивних властивостей: а) внутрішніх джерел (закладених у використанні трансформаційних змін у фінансових відносинах на основі сутнісного, структурного, функціонального та системного наукових підходів); б) зовнішніх ринків капіталу (в межах їх економічної доцільності); в) регуляторного ландшафту для підтримки завдань, визначених обраною стратегією.

14. Доведено, що трансформація процесу регулювання фінансової системи у напрямі формування співробітництва між центральними регуляторами та фінансовими установами на основі регуляторних технологій покликана до збалансування цілей забезпечення фінансової стабільності і стійкості фінансових установ до ризиків та збереження їх спроможності до кредитної підтримки економіки. Упередження кризових ситуацій визначило способи підвищення стійкості фінансових установ через: 1) нарощування їх капіталу та покращання його якості шляхом підвищення нормативів капіталу та резервування; 2) перегляд вимог до структури активів і пасивів; 3) розвиток систем страхування і диверсифікації ризиків. Як наслідок були сформовані надпотужні системні фінансові установи, чії диверсифіковані зв'язки з багатьма установами фінансової системи та з реальним сектором економіки, надмірно посилили їх вплив у фінансовій системі та актуалізували завдання появи нових нормативних вимог до капіталу системно-важливих банків. Підвищенню гнучкості фінансових установ сприяли розробка і застосування спеціальних технологій RegTech, особливістю яких є вихід за рамки спостереження і простих статистичних перевірок у площину безперервної в реальному часі взаємодії регуляторів і фінансових компаній формує потужний синергетичний ефект.

15. На засадах нагромадження потенціалу фінансової системи для формування фінансового базису економічного розвитку обґрунтовано, що джерела власного фінансового потенціалу лежать в площині: 1) оптимізації взаємовідносин в окремих підсистемах через: рух їх доходів (утворення, розподіл та перерозподіл); внесок у формування фінансового базису держави;

відмінності у стимулюванні фінансових потоків; 2) комплексності – пріоритетної прикмети оновленого розвитку фінансової системи, що забезпечується об'єднанням таких рис як адаптаційність (мінімізація сформованих ризиків до порушених тенденцій), активізація (пошуки, оцінка і використання існуючих економічних потужностей і потенціалу), фокусування (на стимулюючій дії нагромадження власних ресурсів як рушійної сили якісного нового стану розвитку); 3) інновативності, узгодженості з цифровими рішеннями, масштабуванні віртуальних інструментів і цифрової модернізації методів управління фінансовою системою як основи переходу до автономного фінансового контуру, здатного функціонувати в умовах геополітичної нестабільності; 4) балансу між інтересами держави та інвесторів у напрямку підтримки створення ринків капіталу, формування не боргового способу наповнення бюджету, що підтверджують: а) розрахунки можливого обсягу податкових надходжень від оподаткування доходу від операцій з криптовалютами як інвестиційного активу; б) моделювання спроможності, зокрема банків, спрямувати достатній фінансовий потенціал на розвиток цифровізації фінансових відносин в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА

Статті у науково-фахових виданнях України та у періодичних виданнях, які індексуються у наукометричних базах Scopus

1. Biriuk, Dmytro et al. The Role of Blockchain Technologies in Changing the Structure of the Financial and Credit System. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*, [S. 1.], v. 15, n. 2, p. 425-438, June 2024. ISSN 2068-7710. doi: [https://doi.org/10.14505/tpref.v15.2\(30\).20](https://doi.org/10.14505/tpref.v15.2(30).20). **Scopus** (0,58 д.а. Особисто автору належить 0,12 д.а.)

2. Dmytro Biryuk, Olha Demianchuk, Taras Sus, Svetlana Movchun, Svitlana Onyshko. Theoretical substantiation of profit sources and assessment of the banking system's potential for financing digitalization in Ukraine. (**Scopus**) *Wseas Transactions on Business and Economics*. Pp. 2782-2796. DOI:10.37394/23207.2024.21.227_e645107-3036.pdf (0,62 д.а. Особисто автору належить 0,13 д.а.)

3. Biriuk, D., Rossikhina, H., Kobylnik, D., Rossikhin, V., & Rusnak, A. (2025). Modelling the financial system efficiency under digital transformation of tax policy: economic perspective. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 1(60), 249–258. <https://doi.org/10.55643/fcactp.1.60.2025.4588> (**Scopus**). (0,42 д.а. Особисто автору належить 0,08 д.а.)

4. Бірюк Д. О. До питання змістовної оцінки та взаємозв'язку ключових характеристик формування і реалізації фінансової політики». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. № 30 (58). С. 30–34 (0,21 д.а.)

5. Бірюк Д. О., Онишко С. В. Просторові характеристики та зв'язки в системі реалізації потенціалу фінансів у суспільному розвитку. *Збірник наукових праць Державного податкового університету : електронне наукове видання*

№ 2, 2023. С. 6–22. URL:<https://dpu.edu.ua/potochnyi-nomer-zbirnyka-2022?view=article&id=3938&catid=2> (0,71 д.а.)

6. Бірюк Д. О. Тренди цифровізації окремих складових фінансової системи. *VIA ECONOMICA*. Випуск 3, 2023. С. 15–20. URL: <https://www.researchgate.net/publication/377104416> *Trenđi cifrovizacii okremih skladovih finansovoi sistemi* (0,25 д.а.)

7. Бірюк Д. О. Структурно-функціональний потенціал стратегічного розвитку фінансової системи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. С. 6–22.

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3590>
DOI: [10.32782/2524-0072/2024-60-39](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-39) (0,71 д.а.)

8. Бірюк Д. О. Функціональний підхід до фінансово-кредитної підсистеми в умовах цифрової трансформації. *Сталий розвиток економіки*, (2(49), С. 83–89. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-13> (0,29 д.а.)

9. Бірюк Д. О. Сучасні підходи до забезпечення стійкості фінансової системи в умовах мінливості фінансово-цифрового простору. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: науковий журнал. Серія «Економіка»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2024 № 33 (61). С. 36–40 (0,21 д.а.)

10. Бірюк Д. О. Залучення фінансово-інвестиційних ресурсів у фінтех сектор фінансової системи України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, (1 (37), 339–349. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-339-349](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-339-349) (0,46 д.а.)

11. Бірюк Д. О. RegTech як парадигма регулювання у фінансово-цифровому просторі: причини появи та особливості прояву. *Причорноморські економічні студії*, № 87. 2024. С. 103–107. (0, 17 д.а.)

12. Бірюк Д. О., Серебрянський Д. М. Пріоритети та передумови запровадження механізмів оподаткування операцій із криптоактивами в Україні. *Світ фінансів*. Випуск 3 (80) 2024. С. 53–65 DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2024.03> (0,54 д.а. *Особисто автору належить 0,5 д.а.*)

13. Бірюк Д. О. Зарубіжна практика нормативно-правового забезпечення оподаткування операцій з криптоактивами та його значення для України. *Галицький економічний вісник*. 2024. Том 90. № 5. С. 103–112. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.05.103 (0,42 д.а.)

14. Бірюк Д. О. Теоретичні засади інвестиційної безпеки держави. *Економіка та суспільство*. 2024. № 65. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4454>

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-53> (0, 17 д.а.)

15. Бірюк Д. О. Боргові інструменти підтримки стабільності фінансової системи України в період воєнного стану. *Бізнес Інформ*. 2025. № 2. С. 400–407. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-2-400-407> (0, 33 д.а.)

16. Бірюк, Д. (2025). Стан та перспективні тренди механізмів державної фінансової підтримки економічного розвитку України. *Науковий вісник Полісся*, (2 (29), 449–460. [https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2\(29\)-449-460](https://doi.org/10.25140/2410-9576-2024-2(29)-449-460) (0,5 д.а.)

17. Бірюк Д.О. Подвійний виклик: Стабільність та кредитування банківської системи України під час воєнного стану. *Причорноморські*

економічні студії. Випуск 91/2025. С. 109–116.
DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.91-17> (0,33 д.а.)

18. Бірюк Д. Інституційно-просторові дисбаланси та функціональність вітчизняного фінансового ринку. *Наукові перспективи*. 2025, № 2(56). **Серія «Економіка»** DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-723-731](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-723-731) <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/20748> (0,38 д.а.)

19. Бірюк, Д. (2025). Діджиталізація як фактор посилення ролі фінансового ринку у фінансовій системі України. *Економіка та суспільство*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-145> <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5616> (0,21 д.а.)

20. Бірюк Д. Цифрові координати розвитку фінансового ринку України на сучасному етапі. *Наукові перспективи*. 2025. № 2. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2\(56\)-723-731](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-2(56)-723-731) <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/20748/20724> (0,38 д.а.)

21. Бірюк Д. О. Стратегічні аспекти розвитку фінансової системи в умовах економічної нестабільності. *Економіка і регіон*. №1 (96), 2025 С. 188-193. (0,25 д.а.)

22. Бірюк Д. О. Концептуалізація ключових ознак модернізації фінансової системи України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : науковий журнал. Серія «Економіка»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2025. № 36(64). С. 62–68. (0,29 д.а.)

23. Бірюк Д. О. Залучення фінансово-інвестиційних ресурсів у фінтех сектор фінансової системи України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, (1 (37)), С. 339–349. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1\(37\)-339-349](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2024-1(37)-339-349) (0, 46 д.а.)

Публікації апробаційного характеру

24. Бірюк Д. О. До питання узгодженості використання фінансових інструментів та інтересів суб'єктів економіки. [«Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти»]: *X Міжнародна науково-практична конференція*. Національна академія статистики, обліку та аудиту 20.10.23. С. 41–43. (0,13 д.а.)

25. Бірюк Д. О. Передумови цифровізації фінансової системи України. [«82–84 Гальчинські читання»] : *Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (2 листопада 2023 р., Київ)*. Київ : НІСД, 2024. С. 82–83. 152 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-confproceed.2023> (0,08 д.а.)

26. Бірюк Д. О. Основні тренди цифрової трансформації фінансово-кредитної системи. [«Актуальні проблеми в економіці, фінансах та управлінні»] : *Міжнародна науково-практична конференція (Одеса, 25 жовтня 2023 року)*. URL: <https://researcheurope.org/wp-content/uploads/2023/10/re-25.10.23.pdf> (0,08 д.а.)

27. Бірюк Д. О. Просторові аспекти реалізації потенціалу фінансових відносин. [«Фінансова система країни: тенденції та перспективи розвитку : матеріали»] : *X Міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (Острог, 24 листопада 2023)*.

Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023. С. 74–77. 350 с. (0,17 д.а.)

28. Бірюк Д. О. Цифрова трансформація інструментів державного фінансування підприємців у період воєнного стану. [*«Трансформація фіскальної політики в умовах євроінтеграції»*] [Електронне видання] : збірник матеріалів XIV Міжнародної науково-практичної конференції, (Ірпінь, 8 грудня 2023 року). Ірпінь : Державний податковий університет, 2024. С. 188–191. 698 с. (0,17 д.а.)

29. Бірюк Д. О. Цифровізація фінансової системи: можливості, ризики та їх регулювання. [*«Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії»*] : матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 6-7 березня 2024). Львів-Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 112–115. 264 с. (0,17 д.а.)

30. Бірюк Д. О., Реалізація потенціалу оподаткування для розвитку економіки. [*«Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти»*] : XI міжн. наук.-практ. конф. 15.10.2024 Національна академія статистики, обліку та аудиту. Київ, 2024. (0,08 д.а.)

31. Бірюк Д. О., Онишко С. В. Щодо управління державним боргом України в системі економічної безпеки. [*«Сучасна парадигма економічної безпеки: інноваційні механізми імплементації»*]: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. 2025. Частина I. С. 160–162. 272 с. (0,13 д.а., особисто автору належить 0,06 д.а.)

32. Бірюк Д. О., Онишко С. В. Вплив сучасної реальності на функціонування фінансового ринку. [*«Актуальні економічні, фінансові та правові питання в умовах євроінтеграції та глобальної конкуренції»*]: V Міжнародна науково-практична конференція (27 березня 2025 року, Ірпінь) (0,12 д.а., особисто автору належить 0,05 д.а.)

33. Бірюк Д. О. До питання посилення ролі банківської системи в економічному розвитку України під час воєнного стану. [*«Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні»*]: VIII Міжнародна науково-практична конференція (6–7 березня 2025 року, Вінниця). URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/fiip/fiip2025/paper/view/23279>

АНОТАЦІЯ

Бірюк Д. О. Розвиток фінансової системи у фінансово-цифровому просторі України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. Державний податковий університет, Ірпінь, 2026.

Дисертація присвячена вирішенню наукової проблеми, яка полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад формування адаптаційних властивостей фінансових відносин у фінансово-цифровому просторі України та розробці на цій основі практичних рекомендацій, спрямованих на розвиток фінансової системи. Розкрито економічний зміст підходів до обґрунтування особливостей функціонування фінансових відносин в контексті парадигми

фінансової цифровізації та формування фінансово-цифрового простору. Поглиблено теоретико-методологічні підходи до формування фінансової системи, забезпечення її цілісності і стійкості в умовах мінливості фінансово-цифрового простору, уточнено її визначення. Обґрунтована доцільність нових підходів до структуризації фінансової системи крізь призму її підсистем, запропоновано включення до складу її основних структур фіскально-кредитної підсистеми, а також фінансового ринку. Проведено діагностику потенціалу бюджетно-податкових та боргових інструментів у контексті забезпечення стійкості фінансової системи, визначені напрями підвищення їх ролі. Сформовано методологічний базис для аргументації сутності, функцій, трансформації окремих сегментів фінансово-кредитної підсистеми та фінансового ринку під впливом цифровізації як джерел нарощування потенціалу і зміцнення фінансової системи. Проаналізовано існуючі дисбаланси у функціонуванні окремих структур фінансової системи та надано критичну оцінку їх впливу на розвиток цієї системи. Обґрунтовано науковий підхід до вибору типу стратегії розвитку фінансової системи. Запропоновано концептуально-структурну модель модернізації фінансової системи, розроблено рекомендації щодо визначення напрямів вдосконалення механізму забезпечення стратегічного розвитку фінансової системи, надано визначення поняття «сукупний фінансовий потенціал». Наголошено на важливості і запропоновано науковий підхід до забезпечення поступового переходу до розвитку фінансової системи переважно на власній фінансовій основі на засадах виявлення і реалізації взаємозв'язку цифровізації з можливостями отримання додаткового прибутку суб'єктами економіки та його подальшого інвестування, а також вдосконалення регулятивно-стимулюючого ландшафту.

Ключові слова: фінансові відносини, фінансова система, фінансово-цифровий простір, структуризація, фінансово-кредитна підсистема, фіскальна підсистема, фінансовий ринок, сукупний фінансовий потенціал, адаптивність, модернізація, цілісність, стійкість, механізми розвитку, власна фінансова основа.

ABSTRACT

Biriuk D. O. Development of the Financial System in Ukraine's Financial-Digital Space. – A qualification scientific work in the form of a manuscript. Dissertation for the Degree of Doctor of Economic Sciences, in specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – State Tax University, Irpin, 2026.

This dissertation addresses a critical academic challenge: deepening the theoretical and methodological foundations for fostering adaptive capabilities within financial relations in Ukraine's financial-digital space, and subsequently developing practical recommendations for financial system development based on these insights. The research clarifies the economic essence of approaches to justifying the unique characteristics of financial relations within the paradigm of financial digitalization and the formation of a financial-digital space. It is argued that an effective theoretical and methodological basis for ensuring the financial system's efficient development should be determined by: 1) combining the delineation and mutual consistency of the

essential and substantive characteristics of financial concepts that reflect distinct functional links of financial relations. The theoretical and methodological approaches to forming the financial system, ensuring its integrity and stability in the volatile financial-digital space, have been deepened, and its definition refined. It is established that the resolution of issues concerning the financial system's integrity and stability is significantly influenced by its ability to react to changes by adapting its structure and properties without losing its intrinsic characteristics. It is determined that the nature and intensity of changes can be influenced by, firstly: a) the balance between the benefits and risks in financialization and digitalization processes; b) the structural aspect of digitalization, encompassing its closely linked technological and informational elements, which nonetheless possess their own dynamics. Secondly, a gradual formation of a powerful development trend, predominantly based on its own financial foundation, plays a significant role.

The study substantiates the expediency of new approaches to structuring the financial system through the lens of its subsystems as system-forming organizational forms of financial relations, and by the principles underlying the proposed integrated concept of the financial system. Specifically, these principles include: a) the relative independence of individual structures within the financial system, determined by the inherent properties of the financial relations they reflect; b) the factors of interconnection among individual structures of the financial system, which give rise to the problem of its integrity; and c) the ability to organize into independent systems. The inclusion of a fiscal-credit subsystem, as well as the financial market, into its main structures is proposed. The research conducted a diagnosis of the potential of budget-tax and debt instruments in ensuring the stability of the financial system and identified directions for enhancing their role. It pinpointed problems negatively affecting the effectiveness of the fiscal subsystem and outlined ways to increase its contribution to the financial system's stability. A methodological basis was formed to explain the essence, functions, and transformation of individual segments of the financial-credit subsystem and the financial market under the influence of digitalization, viewing them as sources for building potential and strengthening the financial system. The advantages of evolving traditional business models of financial and credit organizations into platforms and ecosystems were highlighted, emphasizing how this improves their functional capacity and better satisfies the financial resource needs of economic agents, thereby strengthening the country's financial foundation. Existing imbalances in the functioning of individual structures within the financial system were analyzed, and a critical assessment of their impact on its development was provided. Key measures for the main groups of financial market participants were substantiated, aimed at strengthening its role as a subsystem of the state's financial system.

A scientific approach to selecting the type of financial system development strategy has been substantiated. It is determined that the strategic and conceptual justification for the financial system's development includes: 1) prioritizing the development of a financial support strategy that, by combining supportive properties, ensures consistency between the chosen target orientation and the defined necessary

financial resources as a prerequisite for successful development in modern conditions; 2) developing the financial system in terms of modernization, which allows for qualitative changes within a short period, and whose task is to form an appropriate basis for a subsequent transition to a higher level of development in terms of scale, significance of tasks, and future expectations; 3) the concept of financial system stability, based on highlighting the movement towards its self-sufficient provision not just as an integral, but as an independent feature. This approach expands the possibilities of utilizing the potential of financial relations in real-time and in the long term, reducing dependence on external capital flows, and relying on the efficiency and competitiveness of national business. A conceptual-structural model for modernizing the financial system is proposed. The determinants of the modernized (corresponding to the current state of the financial-digital space) model of financial system development are established, including: 1) principles upon which relevant essential and substantive features are based; 2) properties of the financial system: structuredness, stability, innovativeness, resource decomposition, adaptability, modernization renewal; 3) model form: linear, non-linear, cause-and-effect; 4) mechanisms: integrative, adaptive, digital, balancing; 5) sources: special state funds, private institution resources, value chains, industry profits, foreign investments, international cooperation. Recommendations for defining directions for improving the mechanism for ensuring strategic development of the financial system are developed. It is determined that the category combining the updated format of theoretical and methodological conceptualization with directions for developing adaptation mechanisms is aggregate financial potential, and its definition of this concept is provided.

Emphasis is placed on the importance and a scientific approach is proposed to ensure a gradual transition to the development of the financial system predominantly on its own financial basis. This is to be achieved by identifying and realizing the interconnection of digitalization with the opportunities for economic entities to generate additional profit and its subsequent investment, as well as improving the regulatory and stimulating landscape. Sources for accumulating internal financial potential are identified. It is proven that the transformation of the financial system regulation process towards fostering cooperation between central regulators and financial institutions based on regulatory technologies is intended to balance the goals of ensuring financial stability and the resilience of financial institutions to risks, while preserving their capacity for credit support to the economy.

Keywords: financial relations, financial system, financial-digital space, structuring, financial and credit subsystem, fiscal subsystem, financial market, aggregate financial potential, adaptability, modernization, integrity, resilience, development mechanisms, own financial base.

Підписано до друку ____ ____ 2026 року. Формат 60×90/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Друк арк. 1,5. Тираж 50 прим.
Зам. № _____

Видруковано в Державному податковому університеті
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область